

Dr hab. Anna Dymmel
Instytut Informacji Naukowej
i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
w Lublinie

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pani magister Krystyny Kwapisiewicz-Hudzik: *Biblioteki uniwersyteckie w Niemczech w epoce cyfrowej: ciągłość i zmiana* wykonanej pod kierunkiem dr. hab. Artura Jazdona

Ocena wyboru tematu

Pani mgr Krystyna Kwapisiewicz-Hudzik sięgnęła po temat słabo dotychczas eksploatowany w polskich badaniach, niemniej istotny ze względów poznawczych, ważny zarówno dla teoretyków, jak i praktyków. Tematyka dotycząca bibliotekarstwa za granicą jest w niewielkim stopniu obecna w polskich badaniach, przy czym autorzy chętniej koncentrują się na wybranych zagadnieniach, brakuje natomiast ujęć całościowych. Podjęty temat jest z pewnością istotny w obszarze bibliotekarstwa współczesnego oraz bibliologii i informatologii. Dotyczy jednego ze znaczących segmentów bibliotek - bibliotek uniwersyteckich wyróżniających się specyficznymi funkcjami w kontekście innych typów. Dotyczy ponadto systemu bibliotek uniwersyteckich jednej z potężniejszych gospodarek na świecie, co z pewnością niesie określone konsekwencje. Przekształcenia zachodzące w niemieckim uniwersyteckim bibliotekarstwie niewątpliwie stanowią interesujący przedmiot badań z historycznego punktu widzenia. Co znamienne, przedmiotem badań stały się także problemy ważne dla praktyków- bibliotekarzy uniwersyteckich i w szerszym ujęciu naukowych, zarazem godne uwagi całego środowiska uniwersyteckiego. Dynamika zmian otoczenia skłaniających do dostosowywania misji i działań bibliotek uczelnianych do potrzeb i przemian w komunikacji naukowej i dydaktyce doby cyfrowej wymagają stałej analizy efektywności podejmowanych działań. Mimo pewnego stopnia niepewności odnoszącego się do kierunków zmian otoczenia w jakim funkcjonują biblioteki uniwersyteckie, istnieje również potrzeba prognozowania kierunku dalszych działań. Stąd też wybór tematu należy uznać za szczególnie trafny i sam temat za istotny dla współczesnej bibliologii i informatologii.

Ocena konstrukcji rozprawy doktorskiej

Konstrukcja rozprawy jest przemyślana. Hierarchia planu pracy stanowi logiczny skutek podjętej problematyki badawczej. Praca licząca 322 strony składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, w obrębie których zostały wydzielone stosowne części, całość zamyka zakończenie zawierające podsumowanie i wnioski. Rozprawę uzupełniają ponadto: spis treści, bibliografia, obszerne streszczenie i spis treści w języku niemieckim oraz krótkie streszczenia w języku polskim i angielskim.

Ocena merytoryczna rozprawy

Dobrze skonstruowany *Wstęp* (s.3-15), zgodnie z wymogami stawianymi pracom naukowych, zawiera niezbędne wydzielone części pozwalające zaprezentować założenia i podstawy metodologiczne rozprawy. Doskonale ukazuje dojrzałość badawczą p. Krystyny Kwapisiewicz-Hudzik. Jak Autorka zapowiedziała w tytule problematyka pracy w ujęciu chronologicznym sytuuje się w dość pojemnym określeniu epoka cyfrowa. Równie istotną cezurą, co słusznie podkreśliła Doktorantka, jest data zjednoczenia Niemiec w 1990 r. To znamienne wydarzenie, co oczywiste, łączyło się z nowymi wyzwaniem związanymi ze scalaniem dwóch dotychczas odrębnych systemów bibliotecznych i systemów nauki, a wraz z równoległe dziejącymi się przemianami technologicznymi stworzyło wyjątkowo złożoną sytuację, wartą pogłębionej analizy.

Jak podała Autorka (s.3) celem rozprawy jest „przedstawienie możliwie całościowego obrazu bibliotek uniwersyteckich w kontekście prowadzonej przez państwo polityki bibliotecznej, opisanie ich organizacji, struktury i funkcjonowania w ujęciu systemowym i dynamicznym zarazem, związanym z czasem oraz procesem zmian, jakie zachodzą od chwili ponownego zjednoczenia Niemiec do dnia dzisiejszego (2016r.)”. Zamiarem p. Kwapisiewicz-Hudzik było także połączenie zagadnień bibliotekarstwa oraz teorii zarządzania i organizacji bibliotek z praktyką biblioteczną i rejestracją rzeczywistych działań modernizacyjnych, a także uchwycenie punktów stałych, związanych z niemiecką tradycją bibliotekarską. Dzięki wieloaspektowej analizie cel jaki postawiła sobie Doktorantka został w pełni osiągnięty. Nie tylko został przedstawiony całościowy obraz bibliotek uniwersyteckich i uchwycona dynamika zmian, ale jednocześnie jest to ważny i kompetentny głos w dyskusji o aktualnych zadaniach i roli bibliotek uniwersyteckich w najbliższej przyszłości. Z pewnością pogłębiona analiza aktualnego stanu i zachodzących przemian, upoważnia do formułowania praktycznych wniosków.

Badania odnoszą się do wybranej kategorii bibliotek naukowych tj. do bibliotek uniwersyteckich, gdzie uczelnia jest jednostką nadrzędną i finansującą (s. 4). Takich bibliotek, jak stwierdziła Autorka, jest w Niemczech ponad sto, przy czym znajdują się wśród nich biblioteki uczelni zajmujących istotne miejsce w rankingach światowych i europejskich – dziewięć z nich utrzymuje się w pierwszej setce najlepszych uniwersytetów na świecie. Z pewnością jest zasadne prześledzenie z punktu widzenia teorii bibliotekarstwa i w perspektywie teorii organizacji i zarządzania ich reguł funkcjonowania wynikających z potrzeb nauki i dydaktyki w kontekście wymogów sprostania szybkim zmianom w obszarze szeroko pojętej komunikacji naukowej epoki cyfrowej. Jak podaje Autorka, pytanie dotyczy także „określenia kierunków rozwojowych – organizacyjnych, prawnych, finansowych – według których w odnośnych bibliotekach przebiegają zmiany pozwalające im w czasach informacji dostępnej w sieci i rosnącego znaczenia Open Access, zachować pozycję ważnej i centralnej jednostki swojego uniwersytetu” (s. 5). Dobór problematyki badawczej jest w pełni zasadny i logicznie powiązany. Do szczegółowych problemów p. Krystyna Kwapisiewicz-Hudzik zaliczyła: 1. Ukazanie systemu bibliotek naukowych oraz relacji i miejsca bibliotek uniwersyteckich we wspomnianym systemie (mapowanie systemu bibliotek naukowych), 2. Określenie stanu prawno-politycznego bibliotek jako elementu infrastruktury naukowo-badawczej, 3. Przedstawienie istotnych form i przykładów współpracy realizowanych przez

biblioteki uniwersyteckie, 4. Analiza i charakterystyka (studium przypadku) struktur organizacyjnych, zależności i hierarchii wybranych bibliotek jako efektywnych organizacji, 5. Omówienie szczególnie aktualnych problemów i wyzwań stojących obecnie przed bibliotekami uniwersyteckimi, zaprezentowanie stosowanych rozwiązań, wytyczanie kierunków działalności.

W pracy zostały wykorzystane trafnie dobrane metody, przede wszystkim metoda analizy systemowej w ujęciu Anny Sitarskiej. Równie istotną rolę odegrała metoda krytycznej analizy materiałów źródłowych i literatury przedmiotu. Pomocna była także metoda obserwacji uczestniczącej z racji wielokrotnych staży Doktorantki w niemieckich bibliotekach, co niewątpliwie pozwoliło zebrać bogate materiały i cenne doświadczenia praktyczne. Autorka przekonująco omówiła reguły zastosowanych metod, warto przy tym dodać, że metoda obserwacji uczestniczącej pozwoliła na systemową obserwację zjawisk w ich naturalnym przebiegu i z pewnością była inspirująca, umożliwiła przy tym zgromadzenie danych trudniej dostępnych mniej zaangażowanym badaczom. Należy dodać, że Autorka ponadto dobrze zastosowała, chociaż nie wymieniła we *Wstępie*, metodę historyczną, pozwalającą śledzić zmienność zjawisk w czasie.

Warte podkreślenia są sumiennosc i bogaty dobór wykorzystanych materiałów, przede wszystkim licznych aktów normatywnych, szeroko pojętej dokumentacji bibliotecznej, w tym danych statystycznych i jakościowych dotyczących działalności bibliotek, udostępnianych także na stronach internetowych. Ważne są materiały zgromadzone w toku obserwacji prowadzonych podczas licznych praktyk w wybranych bibliotekach, staży i pobytów badawczych w latach 2000-2016 (Leipziger Buchmesse, 2000, 2008, Thüringer Universitäts- und Landesbibliothek w Jenie 2000, Deutsche Nationalbibliothek w Lipsku 2008, Universitäts- und Stadtbibliothek w Kolonii 2010, Universitätsbibliothek Tübingen 2010, Deutscher Bibliothekartag w Berlinie 2011, Bibliothek der Universität Konstanz 2011, Universitätsbibliothek Wien 2013, Karlsruher Institut für Technologie- Bibliothek 2016, ponadto w Institut für Bibliotheks- und Informationswissenschaft na Uniwersytecie Humboldtów w Berlinie w 2016 r.). Istotną rolę odegrały także materiały zebrane w wyniku krytycznej analizy bogatej literatury przedmiotu.

Autorka sprawnie zreferowała stan badań nad uniwersyteckimi bibliotekami w Niemczech. Uzupełniając szczupły wykaz polskich dokonań warto wspomnieć pominięte w wykazie literatury, badania własne Autorki nad standardami gromadzenia i opracowania zbiorów w niemieckich bibliotekach uniwersyteckich: (K. Hudzik, *Standardy gromadzenia i opracowania zbiorów w bibliotekach uniwersyteckich w Niemczech*. W: *Standardy biblioteczne: praktyka teoria, projekty*, red. Maja Wojciechowska, Gdańsk 2010, s. 221-229), ponadto trzeba dodać rozważania Doktorantki poświęcone ogólniejszym kwestiom relacji i współpracy amerykańskiego i niemieckiego bibliotekarstwa (K. Hudzik, *Transatlantyckie partnerstwo niemieckich i amerykańskich bibliotek w dobie cyfrowej*. W: *Przenikanie i rozpowszechnianie idei oraz doświadczeń: zagadnienia międzynarodowego bibliotekarstwa porównawczego*, Kraków 2007, s. 127-133). Dla kompletności stanu badań, warto jeszcze odnotować tytuły pomniejszych tekstów dotyczących kształcenia bibliotekarzy niemieckich, które pojawiły się w początkowym okresie przemian, np. Z. Gębołyś, *Kształcenie bibliotekarzy w Republice Federalnej Niemiec*, „Przegląd Biblioteczny” 1989, z. 2, s. 145-

Rozdział pierwszy *Model policentryczny niemieckich bibliotek naukowych-mapping instytucji* (s.16-65) ma charakter wprowadzający i poświęcony został omówieniu szerszego systemu niemieckich bibliotek naukowych, w skład których zgodnie z przyjętą definicją Anny Tokarskiej wchodzi biblioteki narodowe, biblioteki szkół wyższych, instytutów i jednostek naukowych, towarzystw naukowych, centralne biblioteki oraz niektóre inne biblioteki, w tym publiczne (s. 31). Wychodząc poza przyjęte ramy chronologiczne, co jednak jest w pełni uzasadnione, Autorka w pierwszej kolejności, z konieczności skrótowo, zarysowała specyfikę niemieckiego systemu bibliotecznego ukształtowanego po II wojnie światowej do momentu zjednoczenia. Z pewnością był to zabieg słuszny, ponadto wskazała zasadnicze działania związane ze scalaniem dwóch dotychczas odrębnych systemów bibliotecznych i uczelnianych. Omówieniu podjętych działań w sferze prawnej i organizacyjnej towarzyszą wartościowe uwagi dotyczące rzeczywistej skutecznej realizacji podjętych działań w zakresie opracowania i przede wszystkim gromadzenia zbiorów - zarówno bieżącego, jak i uzupełnienia i aktualizacji zbiorów w bibliotekach wschodnich landów. Autorka zwróciła także uwagę, na wybranych przykładach, na wymianę kadr, podkreśliła również rozwój i modernizację infrastruktury biblioteczej. W kolejnych podrozdziałach Doktorantka trafnie przedstawiła charakterystykę wybranych typów bibliotek naukowych, co pozwoliło dobrze wydobyć specyfikę policentrycznego systemu naukowego bibliotekarstwa w Niemczech. W dalszej części Autorka skoncentrowała się na bibliotekach narodowych, przy czym słusznie zwróciła uwagę na ich rozwój historyczny i zadania realizowane obecnie, uwzględniła ponadto biblioteki regionalne w kontekście ich zadań jako bibliotek naukowych. Kontynuując powyższe rozważania Doktorantka konsekwentnie przedstawiła znane biblioteki badawcze i specjalistyczne, ukazując ich specyfikę i zbiory oraz realizowane zadania w kontekście całego systemu. Kontynuację rozważań nad panoramą bibliotek naukowych zamyka część 1.4 poświęcona bibliotekom uniwersyteckim, gdzie podane zostały przede wszystkim dostępne dane statystyczne. W zakończeniu mapowania niemieckiego systemu bibliotek naukowych, znalazło się omówienie wybranych bibliotek uniwersyteckich spełniających także funkcje bibliotek państwowych, krajowych i miejskich.

Ważne zagadnienia podjęte zostały w **rozdziale drugim** *Biblioteki uniwersyteckie jako element infrastruktury naukowej* (s.66-111). Po krótkim wprowadzeniu w ogólniejsze zagadnienia organizacji nauki i szkolnictwa wyższego w Niemczech (podrozdział 2.1), z uwzględnieniem również pozauniwersyteckich instytucji naukowych, w kolejnej części Autorka sprawnie nakreśliła uwarunkowania polityczno-prawne funkcjonowania systemów bibliotecznych szkół wyższych. W tej części znalazła się przydatna definicja systemu bibliotecznego (wg. Ulricha Naumanna) pojmowanego jako struktura organizacyjna i cel jej działalności. System ma na celu zaspokojenie potrzeb osób poszukujących informacji i stanowi otwartą strukturę organizacyjną, która w klasycznej działalności bibliotek zapewnia gromadzenie, opracowanie i udostępnianie (fizyczne lub wirtualne) mediów. Obecnie trzy klasyczne elementy uzupełniono o czwarty tj. pośredniczenie w dostępie do informacji (s. 72). Autorka przedstawiła podstawy polityki szkolnictwa wyższego w istocie prowadzonej na czterech poziomach: ponadnarodowym (globalnym i europejskim), narodowym, regionalnym

i lokalnym (s. 74-80), kształtującej model organizacji i zarządzania współczesną uczelnią i nauką. Przyjmowane rozwiązania wzorowane na instytucjach komercyjnych niewątpliwie przekładają się na tworzenie prawnych podstaw uczelnianych systemów bibliotecznych, co zostało omówione w oddzielnej części. Autorka słusznie zwróciła uwagę na specyfikę ustawodawstwa niemieckiego w tym zakresie i podkreśliła obecne tendencje łączenia biblioteki z innymi jednostkami w jedno uniwersyteckie centrum informacji w związku z nowymi zadaniami m.in. tworzenia repozytoriów uczelnianych, publikowania elektronicznego i Open Access.

Pani Krystyna Kwapisiewicz-Hudzik trafnie zwróciła uwagę na prawo autorskie oddziałujące w coraz większym stopniu na wewnętrzne biblioteczne regulacje prawne. Posługując się przykładami, ukazała sposoby informowania i stosowania prawa autorskiego w niemieckich bibliotekach uniwersyteckich, podkreśliła przyjmowanie rozwiązań korzystnych dla użytkowników. Przydatne jest także wyjaśnienie specyfiki roli i zadań instytucji centralnych wspomagających biblioteki uniwersyteckie w kontekście ich funkcji doradczych, decyzyjnych, finansowych oraz określenie w tym zakresie kompetencji landów. Zgodnie z obowiązującą zasadą ustrojową biblioteki pozostają w zakresie kompetencji landów w obszarze stanowienia prawa i bieżącego finansowania. Jednocześnie różnorodność podmiotów przekłada na bogactwo źródeł finansowania nauki i w konsekwencji bibliotek szkół wyższych. W dalszej kolejności Doktorantka skupiła się na zawiłościach oraz dylematach systemów bibliotecznych w ujęciu historycznym i w aspekcie obecnych potrzeb wynikających z konieczności elastycznych przekształceń infrastruktury informacyjnej dla nauki i dydaktyki w dobie zarządzania mediami drukowanymi i cyfrowymi. Niewątpliwie jest to jedno z kluczowych w istocie pytań dla kierunków dalszego funkcjonowania bibliotek uniwersyteckich. W trafnym podsumowaniu rozdziału p. Krystyna Kwapisiewicz-Hudzik ze znanstwem rozważyła możliwe scenariusze rozwoju systemu bibliotecznego w perspektywie 2020 r. w świetle fachowej literatury, co z pewnością ma również istotne znaczenie praktyczne dla polskiego bibliotekarstwa akademickiego. Zwróciła uwagę na odejście od niemożliwej do realizacji zasady gromadzenia wszystkiego i do wykorzystania w przyszłości na rzecz aktualnych potrzeb i rzeczywistego wykorzystania. Szczególnego znaczenia w dobie obecnej nabiera punktowe zarządzanie dostęпами typu *Pay-per-View* i *Pay-per-Use*, personalizacja przekazywania informacji, co implikuje określone rozwiązania organizacyjne (jednostka centralna a biblioteki instytutowe/wydziałowe) i rodzi zapotrzebowanie na określone kategorie pracowników. Doktorantka zdaje sobie sprawę z ogólnych przemian w zakresie udostępniania wiedzy i dzielenia się wiedzą w epoce Web 2.0 i czasach kultury uczestnictwa oraz współtworzenia zasobów. Obok zadań związanych z klasycznymi funkcjami bibliotek uczelnianych sformułowane zostały nowe cele, które pojawiły się w kontekście odpowiedzi na potrzeby badań eScience, nauczania eLearning i elektronicznego publikowania w czasopiśmie Open Science oraz przechowywania publikacji cyfrowych.

Rozdział trzeci *Sieci i kooperacja, projekty i innowacje* (s.112-162) został poświęcony istotnym zagadnieniom współpracy bibliotek i realizacji wspólnych projektów. Autorka przedstawiła najważniejsze organizacje biblioteczne i zrzeszenia bibliotekarzy umożliwiające sprawne komunikowanie się i stanowiące płaszczyznę porozumienia do podejmowania wspólnych działań w istotnych standardowych kwestiach (np. opracowanie zbiorów). Ponadto ukazała sprawne tworzenie nowych form współpracy wynikających z

obecnych potrzeb epoki digitalnej wzorowanych na amerykańskich rozwiązaniach (np. Niemiecka Inicjatywa ds. Informacji w Sieci lub *Nestor* – niemiecka sieć kompetencji ds. cyfrowej archiwizacji długoterminowej). Pani Krystyna Kwapisiewicz-Hudzik ukazała najważniejsze projekty w zakresie gromadzenia zbiorów i przyjęte rozwiązania, szczególnie w przypadku rozwijania zbiorów zagranicznych, przy czym podkreśla dominującą obecnie zasadę „tylko elektroniczne” i ukazała nowe koncepcje w tym zakresie. Omówiła także projekty i rozwiązania dotyczące gromadzenia zbiorów druków niemieckich. Równie ważny obszar współpracy stanowią działania i współpraca w dziedzinie opracowywania. Co istotne, Doktorantka podkreśliła dokonujące się obecnie zmiany w tym obszarze tj. przechodzenie na opracowanie RDA i sukcesywne przechodzenie na systemy biblioteczne nowej generacji na bazie Cloud – system Alma firmy Ex Libris i WorldShare Management Services (WMS) OCLC. Ponadto Autorka zreferowała imponujące działania związane z kompleksową digitalizacją obejmującą szczególnie bogaty dorobek obszaru niemieckiego, niezbędne z punktu widzenia cyfrowej humanistyki i dziedzictwa kulturowego. Jeszcze innym, ważnym obszarem współdziałania i innowacji stały się kwestie udostępniania – w tym wypożyczenia międzybiblioteczne i dostęp do dokumentów, udostępnianie wspólnie tworzonej informacji elektronicznej. Rozdział zamyka analiza i rozważania dotyczące najbliższej przyszłości bibliotek uniwersyteckich wobec rozwoju cyfrowej nauki i nowych trendów już obecnych : Open Science, e-Science, i Science 2.0. Problem jest niezwykle ważny dla bibliotek akademickich. Nowe sposoby komunikowania naukowego, nowe typy publikacji, dane badawcze, rozszerzenie wyszukiwania o oceny użytkowników, otwarte dyskusje, udział mediów społecznościowych są to wyzwania stojące przed bibliotekami uniwersyteckimi, określające kierunki innowacji i rozwoju infrastruktury informacyjnej. Kwestie te zostały szerzej rozwinięte w ostatnim rozdziale.

W obszernym **rozdziale czwartym** *Organizacja i zarządzanie biblioteką – wybrane problemy* (s. 163-230) podjęty został szczególnie interesujący problem efektywnego zarządzania organizacją zmierzającą do przekształcania swej struktury i rozwijania usług pod kątem aktualnych potrzeb użytkowników. Autorka zwróciła uwagę na historyczne zmiany w organizacji bibliotek poczynając od lat 90. XX w., przejmowanie modeli zarządzania zaczerpniętych z organizacji komercyjnych. W dobie gwałtownego wzrostu informacji elektronicznej pojawiły się także nowe zasady gromadzenia zorientowane na użytkownika (access versus ownership, metoda Patron-Driven-Acquisition PDA). Ukazując nowe ramy organizacyjne bibliotek wynikające z nowych koncepcji zarządzania Autorka posłużyła się trafnie dobranymi przykładami wybranych bibliotek z różnych regionów Niemiec, o bogatych zbiorach (4-6 mln jednostek mediów) i milionowych udostępnieniach. Autorka sprawnie skomentowała zaobserwowane zmiany struktur organizacyjnych, zasygnalizowała zmiany kompetencyjne i kadrowe. Zgodnie z zapowiedzią, Autorka w dalszej części rozdziału skupiała się na szerszym omówieniu organizacji procesów podporządkowanych efektywności i osiąganiu lepszych rezultatów pracy. Z oczywistych względów szczególna rola przypadła modelom zaczerpniętym z zarządzania przedsiębiorstwem: zrównoważonej karty wyników i kompleksowego zarządzania jakością (TQM). System zarządzania strategicznego wdrażany wcześniej w USA i w Kanadzie został także przeniesiony na grunt niemieckich bibliotek, jego zalety i wady doczekały się już odpowiedniej ewaluacji i decyzji co do dalszego rozwijania (problemy porównywania celów). Problemy zastosowania niezwykle popularnej teorii

bibliotekami uniwersyteckimi, w tym problemy związane z obsługą użytkowników, nowymi usługami elektronicznymi, działalnością edukacyjną w obszarze kompetencji informacyjnych użytkowników, architekturą biblioteczną. Pracę zamyka obszerna bibliografia dokumentująca bogactwo zebranych materiałów i dowodząca rozległej znajomości literatury przedmiotu w zasadniczej części niemieckojęzycznej. W obrębie bibliografii wydzielono dokumenty i akty normatywne (40 pozycji), strony i serwisy internetowe (187 pozycji) oraz opracowania (276 pozycji).

Reasumując należy podkreślić trafność wyboru tematu i wysokie umiejętności badawcze p. Krystyny Kwapisiewicz-Hudzik. Z pewnością rozprawa daje satysfakcjonującą odpowiedź na postawione pytania i w pełni realizuje sformułowane cele. Autorka dowiodła umiejętności prowadzenia badań naukowych, dokonała trafnego i precyzyjnego doboru problematyki badawczej, konceptualizacji i sprawnie przeprowadziła systemową analizę badanych zjawisk, umiejętnie wykorzystując wybrane metody. Trafnie posługuje się fachową terminologią. Wysoko należy także ocenić elementy komparatystyczne pozwalające ukazać uniwersyteckie bibliotekarstwo niemieckie i kierunki zmian w kontekście światowych trendów. Obok prowadzenia analizy i diagnozy na wysoką ocenę zasługuje także sprawność i trafność w interpretacji zebranych danych i dojrzałość w formułowaniu wniosków. Autorka wykazuje bardzo dobrą znajomość kierunków rozwoju bibliotekarstwa światowego i komunikacji naukowej. Walorem rozprawy jest ponadto umiejętne łączenie teorii z doświadczeniami praktycznymi, ocena dotychczasowych poczynąń i prognozowanie kierunków zmian, co ma niewątpliwie szczególne znaczenie praktyczne dla polskich bibliotekarzy uniwersyteckich stojących przed uniwersalnymi problemami jakie niesie epoka cyfrowa.

Ocena formalnej strony rozprawy

Rozprawa została przygotowana właściwie pod względem formalnym, na podkreślenie zasługuje staranność i dbałość o precyzję wypowiedzi, niemal bezbłędna korekta. Drobnych uzupełnień wymagają brakujące podpisy: tabeli 1 na s. 15, tabeli 2 s. 28, ilustracji na s. 152. Przydatny byłby wykaz stosowanych skrótów i skromnych (niestety) materiałów graficznych.

Podsumowanie

Oryginalnym i twórczym wkładem Autorki w dziedzinie bibliologii i informatologii jest przedstawienie, analiza, diagnoza stanu i systemowych przekształceń uniwersyteckich bibliotek w Niemczech. Do istotnych osiągnięć należy umiejętne wieloaspektowe wskazanie kierunków zmian zachodzących w obrębie niemieckiego bibliotekarstwa uniwersyteckiego i systemów bibliotecznych w odpowiedzi na wyzwania cyfrowych technologii i użytkowników. Towarzyszy im świadomość uwarunkowań i kierunków zmian zachodzących na przestrzeni ostatnich lat również w kontekście globalnym. W rozprawie umiejętnie połączony został wymiar historyczny, teoretyczny, z ujęciem ważnym z punktu widzenia współczesnego bibliotekarstwa, zarządzania i organizacji bibliotek w obszarze potrzeb praktycznych. Na uznanie zasługuje precyzja języka dysertacji, systematyczność i komunikatywność wykładu.

obecnych potrzeb epoki digitalnej wzorowanych na amerykańskich rozwiązaniach (np. Niemiecka Inicjatywa ds. Informacji w Sieci lub *Nestor* – niemiecka sieć kompetencji ds. cyfrowej archiwizacji długoterminowej). Pani Krystyna Kwapisiewicz-Hudzik ukazała najważniejsze projekty w zakresie gromadzenia zbiorów i przyjęte rozwiązania, szczególnie w przypadku rozwijania zbiorów zagranicznych, przy czym podkreśla dominującą obecnie zasadę „tylko elektroniczne” i ukazała nowe koncepcje w tym zakresie. Omówiła także projekty i rozwiązania dotyczące gromadzenia zbiorów druków niemieckich. Równie ważny obszar współpracy stanowią działania i współpraca w dziedzinie opracowywania. Co istotne, Doktorantka podkreśliła dokonujące się obecnie zmiany w tym obszarze tj. przechodzenie na opracowanie RDA i sukcesywne przechodzenie na systemy biblioteczne nowej generacji na bazie Cloud – system Alma firmy Ex Libris i WorldShare Management Services (WMS) OCLC. Ponadto Autorka zreferowała imponujące działania związane z kompleksową digitalizacją obejmującą szczególnie bogaty dorobek obszaru niemieckiego, niezbędne z punktu widzenia cyfrowej humanistyki i dziedzictwa kulturowego. Jeszcze innym, ważnym obszarem współdziałania i innowacji stały się kwestie udostępniania – w tym wypożyczenia międzybiblioteczne i dostęp do dokumentów, udostępnianie wspólnie tworzonej informacji elektronicznej. Rozdział zamyka analiza i rozważania dotyczące najbliższej przyszłości bibliotek uniwersyteckich wobec rozwoju cyfrowej nauki i nowych trendów już obecnych: Open Science, e-Science, i Science 2.0. Problem jest niezwykle ważny dla bibliotek akademickich. Nowe sposoby komunikowania naukowego, nowe typy publikacji, dane badawcze, rozszerzenie wyszukiwania o oceny użytkowników, otwarte dyskusje, udział mediów społecznościowych są to wyzwania stojące przed bibliotekami uniwersyteckimi, określające kierunki innowacji i rozwoju infrastruktury informacyjnej. Kwestie te zostały szerzej rozwinięte w ostatnim rozdziale.

W obszernym **rozdziale czwartym** *Organizacja i zarządzanie biblioteką – wybrane problemy* (s. 163-230) podjęty został szczególnie interesujący problem efektywnego zarządzania organizacją zmierzającą do przekształcania swej struktury i rozwijania usług pod kątem aktualnych potrzeb użytkowników. Autorka zwróciła uwagę na historyczne zmiany w organizacji bibliotek począwszy od lat 90. XX w., przejmowanie modeli zarządzania zaczerpniętych z organizacji komercyjnych. W dobie gwałtownego wzrostu informacji elektronicznej pojawiły się także nowe zasady gromadzenia zorientowane na użytkownika (access versus ownership, metoda Patron-Driven-Acquisition PDA). Ukazując nowe ramy organizacyjne bibliotek wynikające z nowych koncepcji zarządzania Autorka posłużyła się trafnie dobranymi przykładami wybranych bibliotek z różnych regionów Niemiec, o bogatych zbiorach (4-6 mln jednostek mediów) i milionowych udostępnieniach. Autorka sprawnie skomentowała zaobserwowane zmiany struktur organizacyjnych, zasygnalizowała zmiany kompetencyjne i kadrowe. Zgodnie z zapowiedzią, Autorka w dalszej części rozdziału skupiała się na szerszym omówieniu organizacji procesów podporządkowanych efektywności i osiągnięciu lepszych rezultatów pracy. Z oczywistych względów szczególna rola przypadła modelom zaczerpniętym z zarządzania przedsiębiorstwem: zrównoważonej karty wyników i kompleksowego zarządzania jakością (TQM). System zarządzania strategicznego wdrażany wcześniej w USA i w Kanadzie został także przeniesiony na grunt niemieckich bibliotek, jego zalety i wady doczekały się już odpowiedniej ewaluacji i decyzji co do dalszego rozwijania (problemy porównywania celów). Problemy zastosowania niezwykle popularnej teorii

zarządzania przez jakość (TQM) w praktyce bibliotek uniwersyteckich stały się przedmiotem oddzielnych rozważań, a zebrane doświadczenia pozwoliły na sformułowanie wniosków. Z pewnością interesujące kwestie zostały podjęte w rozdz. 4.2 poświęconym systemowi dziedzinowemu referatów i usług informacyjnych, w tym przekształceniom w zakresie ról i kompetencji pracowników bibliotek – przede wszystkim bibliotekarzy naukowych (specjalistów dziedzinowych, bibliotekarzy dziedzinowych). Obszernie omówione zostały problemy gromadzenia (dwa podrozdziały) w związku z przyrostem mediów cyfrowych, integracją gromadzenia i opracowania, reorientacji na dostęp w przypadku mediów elektronicznych, zorientowanie na aktualne potrzeby informacyjne użytkowników (*just in time*), odejście od niemożliwej do realizacji zasady kompletności zbiorów.

Rozdział piąty *Aktualne tematy biblioteczne* (s. 231-274) stanowi logiczną kontynuację rozważań dotyczących wielokrotnie sygnalizowanych najważniejszych obecnie trendów. Open Access, publikowanie elektroniczne, dane badawcze, archiwizacja i długoterminowa dostępność danych cyfrowych są to problemy przed którymi stają również biblioteki uniwersyteckie. Przedstawione rozwiązania przyjęte w Niemczech ukazują angażowanie się bibliotek w tworzenie repozytoriów, chociaż istnieje świadomość rozbieżnych interesów wydawców i środowisk Open Access. Pojawia się przy tym pytanie o rolę bibliotek w kontekście OA. Jak wynika z dotychczasowych doświadczeń widoczna jest potrzeba pilniejszego zaangażowania się bibliotek w samą fazę produkcji publikacji (elektronicznych), co dotychczas pozostawało z reguły nieco na uboczu, poza tradycyjnym obszarem ich zainteresowania. Jest to kierunek postrzegany jako szansa dla bibliotek uniwersyteckich chcących przejąć rolę centralnego portalu informacyjnego uczelni. Pani Krystyna Kwapisiewicz-Hudzik ponadto przedstawiła doświadczenia niemieckich bibliotek w publikowaniu elektronicznym, reguły tworzenia repozytoriów uczelnianych, warunków technicznych, programów, koncepcję metadanych, warunki finansowania na podstawie bogatych doświadczeń ostatnich kilkunastu lat. Autorka odniosła się także, w kontekście publikowania elektronicznego, do relacji bibliotek z wydawnictwami uniwersyteckimi. Podobnie żywo dyskutowany jest inny ważny temat dotyczący postępowania z danymi badawczymi, obecny już nie tylko w sferze teoretycznej, ale i planowanych rozwiązaniach, w praktyce lepiej rozpoznany przez uniwersytety techniczne i medyczne. Jednak dynamika zmian, czego Autorka jest świadoma, wymusza szybkie tworzenie konkretnych rozwiązań i standardów w tym zakresie. Istotne są problemy udziału bibliotek uniwersyteckich w obszarze długoterminowej dostępności i długoterminowej archiwizacji źródeł cyfrowych. Podsumowując niemieckie doświadczenia Doktorantka świadoma globalnych uwarunkowań, zaakcentowała problemy odpowiedzialności za narodowy zasób cyfrowy i możliwą do spełnienia rolę bibliotek uniwersyteckich w tym obszarze. Nie trzeba dodawać, że podjęte dyskusje i omówienia dotyczą kwestii szczególnie istotnych dla dalszego funkcjonowania bibliotek uczelnianych, oczywista jest świadomość udziału bibliotek uniwersyteckich w tychże działaniach jako warunku dalszej egzystencji.

W Zakończeniu (s. 275-279) zostały trafnie sformułowane wnioski odnoszące się do polityki bibliotecznej państwa, współpracy bibliotek z naukowcami, nowych zasad gromadzenia i udostępniania, zarządzania i kooperacji, digitalizacji. Zasygnalizowane zostały także, ujawniające znaczący potencjał naukowy Autorki, dalsze kierunki badań nad

bibliotekami uniwersyteckimi, w tym problemy związane z obsługą użytkowników, nowymi usługami elektronicznymi, działalnością edukacyjną w obszarze kompetencji informacyjnych użytkowników, architekturą biblioteczną. Pracę zamyka obszerna bibliografia dokumentująca bogactwo zebranych materiałów i dowodząca rozległej znajomości literatury przedmiotu w zasadniczej części niemieckojęzycznej. W obrębie bibliografii wydzielono dokumenty i akty normatywne (40 pozycji), strony i serwisy internetowe (187 pozycji) oraz opracowania (276 pozycji).

Reasumując należy podkreślić trafność wyboru tematu i wysokie umiejętności badawcze p. Krystyny Kwapisiewicz-Hudzik. Z pewnością rozprawa daje satysfakcjonującą odpowiedź na postawione pytania i w pełni realizuje sformułowane cele. Autorka dowiodła umiejętności prowadzenia badań naukowych, dokonała trafnego i precyzyjnego doboru problematyki badawczej, konceptualizacji i sprawnie przeprowadziła systemową analizę badanych zjawisk, umiejętnie wykorzystując wybrane metody. Trafnie posługuje się fachową terminologią. Wysoko należy także ocenić elementy komparatystyczne pozwalające ukazać uniwersyteckie bibliotekarstwo niemieckie i kierunki zmian w kontekście światowych trendów. Obok prowadzenia analizy i diagnozy na wysoką ocenę zasługuje także sprawność i trafność w interpretacji zebranych danych i dojrzałość w formułowaniu wniosków. Autorka wykazuje bardzo dobrą znajomość kierunków rozwoju bibliotekarstwa światowego i komunikacji naukowej. Walorem rozprawy jest ponadto umiejętne łączenie teorii z doświadczeniami praktycznymi, ocena dotychczasowych poczynąń i prognozowanie kierunków zmian, co ma niewątpliwie szczególne znaczenie praktyczne dla polskich bibliotekarzy uniwersyteckich stojących przed uniwersalnymi problemami jakie niesie epoka cyfrowa.

Ocena formalnej strony rozprawy

Rozprawa została przygotowana właściwie pod względem formalnym, na podkreślenie zasługuje staranność i dbałość o precyzję wypowiedzi, niemal bezbłędna korekta. Drobnych uzupełnień wymagają brakujące podpisy: tabeli 1 na s. 15, tabeli 2 s. 28, ilustracji na s. 152. Przydatny byłby wykaz stosowanych skrótów i skromnych (niestety) materiałów graficznych.

Podsumowanie

Oryginalnym i twórczym wkładem Autorki w dziedzinie bibliologii i informatologii jest przedstawienie, analiza, diagnoza stanu i systemowych przekształceń uniwersyteckich bibliotek w Niemczech. Do istotnych osiągnięć należy umiejętne wieloaspektowe wskazanie kierunków zmian zachodzących w obrębie niemieckiego bibliotekarstwa uniwersyteckiego i systemów bibliotecznych w odpowiedzi na wyzwania cyfrowych technologii i użytkowników. Towarzyszy im świadomość uwarunkowań i kierunków zmian zachodzących na przestrzeni ostatnich lat również w kontekście globalnym. W rozprawie umiejętnie połączony został wymiar historyczny, teoretyczny, z ujęciem ważnym z punktu widzenia współczesnego bibliotekarstwa, zarządzania i organizacji bibliotek w obszarze potrzeb praktycznych. Na uznanie zasługuje precyzja języka dysertacji, systematyczność i komunikatywność wykładu.

Rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, dowodzi ogólnej wiedzy teoretycznej w dziedzinie bibliologii i informatologii. Autorka podjęła ważny temat z punktu widzenia bibliologii i informatologii, wykazała się wysokimi umiejętnościami w prowadzeniu samodzielnej pracy naukowej w wymienionym zakresie.

Zatem recenzowana rozprawa doktorska spełnia wymogi określone w art. 13.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule z zakresu sztuki. Wnioskuje o dopuszczenie Pani mgr Krystyny Kwapisiewicz-Hudzik do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Lublin, 23.01.2018 r.

dr hab. Anna Gimmel